

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Alina-Annely Strokin

**KULTUURILISED ERINEVUSED 4-AASTASTE EESTI JA VENE
LASTE NING NENDE EMADE MEENUTUSVESTLUSTES**

Uurimistöö

Juhendajad: Tiia Tulviste, PhD

Pirko Tõugu, PhD

Tartu, 2019

Kultuurilised erinevused 4-aastaste eesti ja vene laste ning nende emade meenutusvestlustes

Kokkuvõte

Käesoleva uuringuga püüti leida erinevusi Eestis elavate eesti ja vene emade ning nende 4-aastaste laste ühistes meenutusvestlustes ühest ühiselt kogetud minevikusündmusest. Kultuurilisi erinevusi otsiti meenutusvestluste pikkuses, sisu kategooriates ja emade väärtusorientatsioonides. Intervjuud emade ja lastega ühiselt kogetud sündmuse kohta viidi läbi 19 Eestis elava vene emakeelega lapsega ja tema emaga ning seejärel võrreldi neid varasemalt läbiviidud 20 eesti lapse ja ema meenutusvestlusega. Tulemustest ilmnes, et erinevust meenutusvestluste pikkuses ei esinenud, valimitevaheline erinevus tuli ainult sisukategoorias „muu“ nii lastel kui ka emadel, laste vahel on erinevus tegevustele suunatud sisus ning vene emad on rohkem seotusele orienteeritud võrreldes eesti emadega.

Märksõnad: emade ja laste meenutusvestlused, koolieelikud, kultuurierinevused, eesti ja vene lapsed, eesti ja vene emad, väärtusorientatsioonid

Cultural differences in 4-year-old Estonian and Russian children's and their mothers' joint reminiscing

Abstract

In the present study, it is examined the differences in 4-year-old Estonian and Russian children's and their mothers', who are living in Estonia, reminiscing about one jointly experienced past event. Cultural differences were searched in length of reminiscing, content categories and mothers' value orientations. Interviews with children and mothers about one jointly experienced past event were carried out with 19 living in Estonia Russian-speaking children and their mothers, and then compared to the 20 previously conducted conversations with Estonian children and their mothers. In general, cultural differences in length was not found, the differences between the samples was only found in „rest“ category both in children and mothers, there was difference between children's in „actions and external behaviour“ context and finally Russian mothers are more relationship-oriented compared to Estonian mothers.

Keywords: children's and mothers' reminiscing, preschoolers, cultural differences, Russian and Estonian children, Russian and Estonian mothers, value orientations

Sissejuhatus

Kultuuri, autobiograafilise mälu ja meenutusvestluste seos

Kultuuri suure mõju tõttu inimeste suhtlusstiilile uuritakse kultuuridevahelisi erinevusi suhtluses järjest rohkem. Suhtlusstiil omakorda mõjutab lapse arengut ja tema enda suhtlusstiili suurel määral. Sellepärast osutub vanema-lapse meenutusvestlus ühisest kogemusest väga efektiivseks kontekstiks, mille kaudu uurida kultuuridevahelisi erinevusi (Wang et al, 2010). Paljud uurijad on seega arvamusel, et meenutusvestluste erinevustes peegelduvad erinevad kultuuriväärtused. Ühise mälestuste jagamise käigus ei ole vanemad ja lapsed sündmuse keskel ja saavad paremini reflekteerida laste mõtete ja tunnete põhjusi ning tagajärgi (Wang et al, 2010). Rääkides lapse ja vanema ühiste meenutusvestluste kaudu argielu sündmustest, kultuurirituaalide lugudest ja tulevikusündmustest, omistavad emad lastele tema enda ja ka teiste kogemustele kultuurilist tähendust (Ross ja Wang, 2010). Sellega nad mõjutavad laste mälestusi ja meenutamise viise, mis on soositud nende kultuuris (Ross ja Wang, 2010). Erinevate kultuuride erinevad vaated emotsioonidele võivad samuti mõjutada mälu emotsionaalset sisu (Wang, 2004). Mitmetes kultuurides (sh Eesti) ennustab ema suurem jutukus ning panus ühistesse meenutusvestlustesse lapse suuremat jutukust (Tulviste et al 2015) st, et mida jutukam on ema seda jutukam on ka laps.

Autobiograafiline mälu nõuab eksplitsiitset mälu sündmusest, mis toimus teatud ajal teatud kohas üksikisiku personaalses minevikus (Tulving, 2002). Umbes 18 kuu vanuselt hakkavad lapsed viitama minevikule, kuid need viitamised on põgusad ja katkendlikud (Nelson & Ross, 1980) ning tavaliselt nad on seotud just lõpetatud tegevustega või hästituntud rutiiniga (Fivush & Nelson, 2004). Umbes 20 – 24-kuulises eas hakkavad lapsed rohkem viitama kaugemas minevikus aset leidnud sündmustele (Fivush & Nelson, 2004). Kolmeaastaselt on enamik lapsi võimelised rääkima enda minevikusündmusest pikemalt ja sidusamalt võrreldes varasemaga (Peterson & McCabe, 1982). Need oskused arenevad keerukuse ja korralduse poolest edasi kogu eelkooliea vältel ning kuni keskmise lapsepõlveani (Peterson & McCabe, 1982; Hudson & Shapiro, 1991). Isegi siis, kui lapsed on muutunud pädevamateks keelekasutajateks, on lapse meeldetuletamise organisatsioon tihedalt seotud täiskasvanupoolse sündmuse käigus tekkinud lingvistilise struktuuriga (Fivush & Nelson, 2004). See tähendab, et kui laps ja täiskasvanu kogevad sündmusi üheskoos, siis täiskasvanu pakub nõ lingvistilisi „tellinguid“, mis aitavad lapse tähelepanu fokuseerida ning organiseerida sündmust ühtseks tervikuks (Fivush &

Nelson, 2004). Vanemate meenutamise laad mõjutab lapse arenevaid autobiograafilise mälu oskusi (Nelson & Fivush, 2000). Üldjuhul varieerub vanemate meenutamise laad märkimisväärselt – mõned vanemad räägivad palju minevikusündmustest, küsivad palju küsimusi ja pakuvad palju kirjeldavaid detaile, samas kui teised vanemad on vähem üksikasjalikud, arutavad mineviku üle vähem üksikasjalikult ning küsivad vähem küsimusi (Nelson & Fivush, 2000). Lääne kultuuridest pärit emad räägivad minevikust üksikasjalikumalt ja emotsionaalsemalt võrreldes emadega ida kultuuridest (Leichtman, Wang, & Pillemer, 2003). Lääne kultuuridest pärit emad keskenduvad lapse enda tegevustele ja emotsionaalsetele reaktsioonidele, samas kui ida kultuuridest pärit emad paigutavad last rohkem ühiskondlikku konteksti, vähendades neid lapse emotsioone (nagu näiteks viha), mis võivad eraldada last grupist ning tõstavad esile moraalseid emotsioone ja õppetunde (Leichtman, Wang & Pillemer, 2003). Ema üksikasjalik meenutusviis soodustab spetsiifiliste autobiograafilise mälu oskuste arenemist (Nelson & Fivush, 2000). Need oskused aitavad lapsel isiklikult kogetud sündmuse organiseerida ja üksikasjalikumalt meelde jätta nii sündmuse toimumise kui ka selle meenutamise ajal (Nelson & Fivush, 2000). Kuigi kõigil lastel arenevad välja autobiograafilised mälestused, on rohkem üksikasjalike emade laste autobiograafilised mälestused üksikasjalikumad ja sidusamad võrreldes vähem üksikasjalike emadega (Nelson & Fivush, 2000). Täiskasvanu poolt juhitud interaktsioonide kaudu võivad lapsed hakata teadvustama, et mälestused on subjektiivsed representatsioonid - see, mida üks inimene sündmuse kohta mäletab, võib, aga ei pruugi olla sama teise inimese mälestustega samast sündmusest (Fivush, 2001). Seda, mida mäletab ema, ei pruugi mäletada laps ja vastupidi. Paljud uuringud tõestavad, et selliste erimeelsuste käigus areneb lapse vaimuteooria. Lapse vaimuteooria areneb järkjärgult koolieelsete aastate vältel ning selle areng on tihedalt seotud autobiograafilise mälu (Welch-Ross, 2001).

On palju tõendeid selle kohta, et vanemate ja eriti emade meenutusvestluste struktuur oma eelkooliealiste lastega avaldab tugevat ja püsivat mõju sellele, kuidas lapsed ise oma juttu konstrueerivad. Üksikasjaliku suhtlusstiiliga emad jätkavad lapse küsitlemist mineviku kohta, andes iga küsimusega järjest enam detaile minevikus toimunud - isegi siis, kui nende laps ei tuleta meelde mingit informatsiooni (Nelson & Fivush, 2004). Märkimisväärne on see, et eelkooliea lõpuks on laste mõju emadele sama suur kui ema mõju lapsele (Nelson & Fivush, 2004). Lapsed ise mängivad olulist rolli ema suhtlusstiili kujundamises ja säilitamises ning sellisel viisil on lapsed ise oma sotsialiseerimiskeskonna kujundajateks (Nelson & Fivush, 2004). Harley'i ja Reese'i (1999) poolt läbiviidud longituuduuringust tuli välja, et rohkem

üksikasjalike emade lapsed tuletasid vanuse suurenedes meelde rohkem informatsiooni kui vähem üksikasjalike laste emad. Üksikasjaliku suhtlusstiiliga ema ja tema lapse vaheline vestlus on nagu ühtne lugu – vestluse käigus lisab ema järjest rohkem detaile, et lõpuks kogu episoodi meelde tuletada, isegi siis, kui laps ise aitab vähe kaasa (Nelson & Fivush, 2004). Vähem üksikasjaliku suhtlusstiiliga emad kordavad samu küsimusi ikka ja jälle, vahetades lõpuks teemat, kui nende laps siiski mingit informatsiooni meelde ei tuleta (Nelson & Fivush, 2004). Lapse eelkooliea lõpuks on üksikasjaliku suhtlusstiiliga emadel ja nende lastel palju väärtuslikke lugusid ühiselt kogetud sündmustest (Nelson & Fivush, 2004). Emad (nagu ka teised täiskasvanud ning vanemad lapsed, kellega väike laps interakteerub) mängivad kesket rolli selles, kuidas laps uudseid kogemusi mõistab ning kuidas ta hiljem neid mäletab (Haden et al., 2001). Meenutusvestlused aitavad hinnata sündmuse mäletamist, sest sellised vestlused võimaldavad praktiseerida mälust olulise informatsiooni leidmist ning selle esitamist (Haden et al., 2001).

Kollektivistlik VS individualistlik kultuur ning kultuurierinevused väärtushinnangutes ja eesmärkides laste kasvatamisel

Üldjuhul loetakse eesti kultuuri tänapäeval pigem individualistlikuks ja vene kultuuri rohkem kollektivistlikuks. Mitmed ülevaateartiklid märgivad, et kollektivistliku kultuuri põhielementideks on lähedustunne oma sõprade ja kolleegidega (nt usaldatakse üksteise isiklikku informatsiooni), madal kuritegevuse tase ja sotsiaalne toetus; individualistliku kultuuri põhielementideks on omakorda oskus pealiskaudselt suhelda (eriti eakaaslastega), kõrged abielulahutuse tasemed ja üksindustunne (Triandis, 1990, 1995). Samas Triandis oma kolleegidega (1993) märkis, et kultuur ei saa olla ainult ja puhtalt kollektivistlik või individualistlik ning eri suundumused võivad kultuurisiseselt oluliselt erineda. Vaatamata sellele on aastate jooksul kujunenud kindlad arusaamad, mis riike ja kultuure peetakse kollektivistlikeks ja milliseid individualistlikeks. Reeglina käsitletakse USA-d (ja ka teisi lähedalasuvaid inglise keelt rääkivaid riike) kui kõige selgemat näidet individualismist, samal ajal kui Aafrika, Aasia, Ladina-Ameerika ja Ida-Euroopa riike käsitletakse enamasti kui näiteid kollektivismist (Kants & Realo, 1999).

Realo ja Alliku (1999) poolt läbiviidud uuringu tulemused näitasid, et venelased Tallinna Pedagoogikaülikoolist said kollektivismi skaalal (*collectivism scale*) pigem sarnaseid tulemusi Moskva ja Narva tudengitele. Siiski olid Eestis elavad vene tudengid vähem kollektivistlikud ühiskonna suhtes võrreldes Moskva vene tudengitega (Realo & Allik, 1999). Võib arvata, et

Eestis elavaid venelasi on mõjutanud Eesti järjest suurenev individualismile orienteeritus ning sellest tulenevalt muutuvad ka Eestis elavad venelased vähem kollektivistlikumaks. Kants ja Realo (1999) palusid oma uuringus järjestada 10 rahvust (ameeriklased, itaallased, jaapanlased, eestlased, juudid, poolakad, rootslased, sakslased, soomlased ja venelased) iga kollektivistliku väite juurde vastavalt sellele, kui võrd antud väide on omane eri kultuuridele. Olulisteks sihtrahvusteks olid valitud eestlased, venelased ja soomlased ning tulemustest tuli välja, et nende kolme rahvuste esindajad hindasid venelasi kui kõige kollektivistlikumaid, eestlasi keskmiselt kollektivistlikeks ja soomlasi kõige vähem kollektivistlikeks (Kants & Realo, 1999). Lääne kultuurid defineerivad *self* 'i (mina-ise) kui iseseisvat autonoomset tegijat, kes kontrollib oma emotsioone, tegusid ja tagajärgi, samas kui ida kultuurid defineerivad *self* 'i (mina-ise) kui sotsiaalse grupi iseseisvat osa, kes reguleerib oma tegevusi, emotsioone ja tagajärgi lähtuvalt teistest ühiskonna esindajatest (Fivush & Nelson, 2004). Rogers (1961) väitis, et mina-kontseptsioonil on käitumise reguleerimisel oluline roll – ta määrab, millised kogemuse aspektid on avalikkusele vastuvõetavad ja millised aspektid vajavad „mahasurumist“, et minimeerida konflikti nii iseenda kui ka teistega (Rogers, 1961). Eri kultuuridel on ka erinevad väärtused, mida nad oluliseks peavad ja tahavad oma lastele edasi anda. Mitmed allikad rõhutavad kollektivistliku kultuuri ja individualistliku kultuuri väärtuste erinevust. Tavaliselt on kirjanduses välja toodud kaks erinevat kultuuriväärtuste arengut: *sotsialiseerumine iseseisvuse suunas*, kus rõhk on sellistel individualistlikel väärtustel, mis on seotud eneseteostusega, eneseaktualisatsiooniga, eneseväljendusega ja autonoomiaga; ning *sotsialiseerumine vastastikuse sõltuvuse suunas*, kus tähtsustatakse grupikuuluvust, vastastikkust sõltuvust ja konformsust (Greenfield, Keller, Fuligni & Maynard, 2003). Autonoomiale orienteeritud kultuurides on sotsialiseerumis-eesmärgid suunatud iseseisvusele, autonoomiale ja integreerumisele oma perekonda (Kagitçibasi, 1996, 2005). Lapsekasvatuseesmärgid sõltuvad sellest, mida konkreetses kultuuris peetakse kohanemisvõimelise täiskasvanu omadusteks (Rosenthal & Roer-Strier, 2001) – sellest lähtuvalt hakatakse last juba varajasesst lapsepõlvest kujundama nii, et ta oleks oma hilisemas elus antud kultuuris kohanemisvõimeline ja edukas. Tulviste ja tema kolleegide (2003) võrdlusuuringust tuli välja, et Eesti emad pöörasid suuremat rõhku laste kontrollimisele võrreldes Soome ja Rootsi emadega ning samuti omasid suuremat kontrolli enda lapse käitumise üle päriselu ema-laps interaktsioonides. Peale laialtlevinud sõltuva (seotuse) ja sõltumatu (autonoomia) kultuurilise orientatsiooni on teada ka autonoomia-seotuse orientatsioon. Autonoomia-seotuse orientatsiooni korral on emotsionaalne seotus kombineeritud majandusliku sõltumatusega ja sotsialiseerumise väärtused keskenduvad nii

autonoomiale kui ka oma perekonnaga integreerumisele (Kagitçibaşı, 2005). Varasemalt Eestis teostatud uuringutest selgus, et koolieelikute vanemad eelistavad autonoomia-seotuse mustrit (Tulviste et al, 2007).

Killen'i ja Wainryb'i (2000) järgi suudavad kõik ühiskonnad vähemalt teatud määral rahuldada inimeste põhivajadusi nagu autonoomia ja seotus. Kultuuri sümbolite süsteem, ideoloogia, juurdunud tavad võivad toimida kaameraobjektiivina, mille kaudu inimesed tajuvad ja mõistavad sündmusi, mida nad kogevad (Kagitçibaşı, 2005). Üldjuhul määratletakse psühholoogias autonoomiat kui teistest eraldatust (Kagitçibaşı, 2005) ning seotust seevastu kui seotusetunnet teiste inimestega. Üldiselt oletatakse, et globaalne üleminek ühelt peremudelilt teisele - sõltuvusele orienteeritud mudelist sõltumatusele orienteeritule - toimub linnastumise ja majanduse arengu tagajärjel (Kagitçibaşı, 2005). Seega leiab järjest harvemini aset autoritaarne kasvatusstiil, sest lapse autonoomsuse lubamise korral muutub kontroll „valikute reguleerimiseks“ mitte „domineerimiseks“ (Lau et al., 1990). Hea hariduse saamise võimaluste levimise ja töökohal kasvava spetsialiseerumise tagajärjel muutub oskus iseseisvaid otsuseid teha järjest väärtuslikumaks (Kagitçibaşı, 2005). Kagitçibaşı poolt (2005) uuritud USA, Hong Kong'i, Türgi ja Rootsi tudengid olid kõik nõus väitega, et „inimene võib olla nii iseseisev kui ka kellegagi lähedalt seotud“.

Tulviste ja tema kolleegid (2007) uurisid eesti, soome ja rootsi 4 – 6-aastaste laste emade lapse kasvatamise eesmärke (*child-rearing goals*). Selles uuringus tuli välja, et eesti emad panid suurt rõhku omadustele, mis on seotud akadeemilise edukusega, nagu tarkus, nutikus ja intelligentsus. Eesti emad eelistasid, et nende lapsed oleksid heatahtlikud, abivalmid ning täiskasvanueas töökad.

Tulviste oma kolleegidega (2012) uuris sotsialiseerumisväärtusi püsivates ja muutuvates ühiskondades Rootsis ja Eestis elavate vene emade näitel. Emadel paluti vastata küsimustele, milliseid omadusi nad lapses hindavad ja milliseid enda omadusi nad sooviksid lapsele edasi anda; peale selle paluti kujutada oma last ette täiskasvanuna ja panna kirja, milliseid omadusi nad tahaksid lapses näha. Tulemustest tuli välja, et vaatamata ema sotsiokultuurilisele taustale olid kõige hinnatumad lapse omadused seotud heatahtlikkusega – olla hea, sõbralik, abivalmis ja meeldiv. Heatahtlikkust oli kõige sagedamini mainitud ka vastusena küsimusele, milliseid omadusi emad tahaksid lapses näha täiskasvanueas ja milliseid enda omadusi nad sooviksid lapsele edasi anda vaatamata ema kultuurilisele taustale. Eestis elavate emade (nii eesti kui ka vene) spontaanses lastele soovitud omaduste kirjelduses erinevust välja ei tulnud – võrreldes

rootsi emadega pöörasid mõlemad rohkem tähelepanu konformsusele (nt viisakus, vanemate ja vanurite austamine, kuulekus) ja töökusele. Peale selle soovisid kõik kolm gruppi, et nende lapsed oleksid õnnelikud. Leitud sarnasus sotsialiseerumisväärtustes tänapäeva Eestis elavate eesti ja vene emade vahel võib tuleneda sellest, et ühiskond, kus nad praegu elavad, on väga kiiresti muutuv, mõlemal kultuurigrupil on Nõukogude Liiduga seotud minevik, mõlematel on sama ettekujutus sellest, millised omadused peaksid lapsel olema eduka elu jaoks tuleviku Eestis (Tulviste et al, 2012). On tõestatud, et emade sotsialiseerumisväärtused on küllaltki kontekstitundlikud – muutuvates ühiskondlikes oludes on emad valmis kiiresti ja paindlikult oma sotsialiseerumisväärtusi vastavalt antud ühiskonnale kohandama (Tulviste et al., 2012), selle pärast muutuvadki Eestis elavate eesti ja vene emade väärtused järjest sarnasemaks.

Eesti ja vene emade ja laste suhtlemisstiilid ja meenutusvestlused

Põhjamaa inimesi (sh eestlasi) peetakse üldjuhul vähem jutukateks ning samuti arvatakse, et nad tunnevad ennast vaikuses ja vestluspauside ajal paremini võrreldes Läänemaade inimestega (nt kanadalastega) (Kivik, 1998). Lähtudes kultuurilistest stereotüüpidest arvatakse, et venelased on eestlastega võrreldes suhtlemisel mõnevõrra emotsionaalsemad (Mizera et al., 2013). Mizera koos kolleegidega (2013) leidis suhtlemise stereotüüpide uuringus, et eestlased ise peavad ennast kinnisteks, vaikivateks tagasihoidlikeks ja vaoshoitud suhtlejateks. Sarnaselt eestlastele endale pidasid venelased eestlaste kõige iseloomulikumaks tunnusteks vaikivust, vaoshoitust ning lisaks veel viisakust (Mizera et al., 2013). Eestlased aga pidasid venelasi jutukateks, avatuteks ja sõbralikeks suhtlejateks (Mizera et al., 2013). Eestis elavad venelased pidasid oma rahva esindajaid samuti jutukateks, avatuteks, sõbralikeks ning emotsionaalseteks suhtlejateks (Mizera et al., 2013). Tüüpiline arvamus kõikide uuringus osalejate poolt eesti suhtleja kohta oli järgnev – alistuv, sõnaaher, pigem introvertne, vaikiv, mõtisklev, kontrollitud ning egoistlik (Mizera et al., 2013). Tüüpiline arvamus vene suhtleja kohta oli: kiire, jutukas, väga avameelne, impulsiivne ja seltskondlik (Mizera et al., 2013).

Laste ja emade vestlused erinevad ka sisu poolest ning selle poolest, millele vestluse käigus kõige enam tähelepanu pööratakse. Tulviste ja tema kolleegide (2015) poolt läbiviidud uuringust tuli välja, et vestluste käigus keskenduvad rootsi, saksa kui ka eesti emad rohkem mitte- sotsiaalsele kontekstile ja vaimsetele seisunditele võrreldes Kameruni emadega. Samuti rääkisid eesti emad sotsiaalsest kontekstist rohkem võrreldes rootsi emadega, ent vähem võrreldes saksa emadega, kes samuti rootsi emadest erinesid. Emade erinev väärtusorientatsioon peegeldus selles, kui palju räägiti teistest inimestest. Emad, kes olid

orienteeritud autonoomsusele (eesti emad) rääkisid vähem kui saksa emad; rootsi emad omakorda vähem kui saksa emad. Eesti emade jutus oli vähem uut informatsiooni võrreldes saksa ja rootsi emadega, aga eesti emad kasutasid palju avatud küsimusi, et last vestlusesse haarata (Tulviste et al, 2015).

Neborjakina (2016) viis läbi uuringu, kus lapsed vestlesid uurijaga mitte emaga. Sellest 6 – 7 aastaste laste uuringust (Neborjakina, 2016) tuli välja, et vene lapsed suutsid rääkida oma minevikusündmustest palju rohkem kui nende eesti eakaaslased. Eesti laste küsitlemisel pidi küsitleja esitama väga palju täiendavaid avatud küsimusi, et saada lapsest rohkem infot. Vene laste küsitlemisel polnud tihti vaja nii palju täiendavaid küsimusi esitada. Eesti lapsed rääkisid kõige rohkem eelkõige iseendast, siis sellest, kui nad olid kellegagi koos, siis sotsiaalsest kontekstist ja kõige vähem mitte-sotsiaalsest kontekstist. See on kooskõlas eestlaste järjest suureneva individualismi-orientatsiooniga. Vene lapsed rääkisid keskmiselt kõige rohkem sotsiaalsest kontekstist, mis on kooskõlas venelaste kollektivistliku orientatsiooniga (Neborjakina, 2016).

Varasemalt ei ole tehtud vene emade ja nende 4-aastaste laste ühiste meenutusvestluste või vene laste iseseisvate meenutusvestluste kohta võrdlevaid uuringuid. Samuti on vähem uuritud emade ja laste meenutusvestluste sisu poolt ning nendes esinevaid võimalikke erinevusi. Erinevused meenutusvestluste sisus võivad aga peegeldada kultuuri ja kultuuriväärtusi.

Töö eesmärk

Käesolevas uurimistöös püütakse leida vastust küsimusele, kas ja mille poolest erinevad 4-aastaste vene ja eesti emade ja laste meenutusvestlused üksteisest.

Sissejuhatavast osast lähtuvalt püstitab autor järgmised hüpoteesid:

- 1) Vene laste ja emade meenutusvestlused on võrreldes eesti laste ja emadega pikemad lausungite poolest ning sisaldavad rohkem sotsiaalset sisu.
- 2) Eesti lapsed räägivad iseendast rohkem ning eesti emad räägivad lapsest rohkem võrreldes vene laste ja emadega.
- 3) Vene emad on rohkem seotusele orienteeritud võrreldes eesti emadega ja eesti valimi vestlused sisaldavad rohkem vaimset sisu võrreldes vene valimiga

Meetod

Valim

Valimiks olid 4-aastased eakohase arenguga Eestis elavad eesti ja vene lapsed koos oma emadega. Laste emakeeleks oli vastavalt eesti või vene keel ning lapsed käisid emakeelses lasteaias. Võrdlusgrupp (eesti lapsed ja nende emad) oli eelnevalt olemas. Sama eesti laste ja emade valimit on kasutatud nii Tulviste et al. (2015) kui ka Tõugu et al. (2011) uurimustes. Valimisse olid valitud just nelja-aastased lapsed, sest alates sellest vanusest lapsed erinevatest kultuuridest on võimelised iseseisvamalt osalema vestlustes möödunud sündmustest (Nelson & Fivush, 2004; Kelly & Bailey, 2013; Schröder et al., 2011). Valimisse kuulusid lasteaias käivad 19 vene emakeelega ja 20 eesti emakeelega 4-aastast last koos oma emadega (N=39, poisse 25 ja tüdrukuid 14). Vene emakeelega lapsed olid Tartu, Pärnu ja Tallinna vene õppekeelega lasteaedadest.. Vene laste valimis oli poisse 11 ja tüdrukuid 8. Vene emade vanus varieerus 27st – 43ni ning emade keskmine vanus oli 31,94 ($M=31,94$; $SD=3,67$). Eesti laste valimis oli poisse 14 ja tüdrukuid 6. Eesti emade vanus varieerus 27st – 45ni ning emade keskmine vanus oli 34,3 ($M = 34,30$; $SD = 5,92$). Nii eesti kui ka vene emad olid kõik omandanud kõrghariduse. Eesti emade keskmine haridus aastates oli 15,82 ($M = 15,82$; $SD = 2,35$) ja vene emade oma oli 14,28 ($M = 14,28$; $SD = 1,90$).

Lisaks vaadati ka, kas vene ja eesti emade vahel esineb olulisi statistilisi erinevusi vanuses ja omandatud haridusaastates. Selleks tehti kaks dispersioonanalüüsi (ANOVA) rahvuse lõikes eraldi. Esimesest emade vanuse analüüsist järeldub, et vene ja eesti emade vanuse erinevused on statistiliselt ebaolulised ($p > 0,05$). Teisest emade haridusaastate analüüsist selgus, et vene ja eesti emade erinevus haridusaastates on statistiliselt oluline ($F(1,37) = 4,96$, $p = 0,03$).

Protseduur

Läbiviimise protseduur on kirjeldatud Tulviste ja tema kolleegide (2015) artiklis. Kohapeal paluti emadel rääkida oma 4-aastase lapsega ühiselt kogetud sündmusest, mis juhtus mitte rohkem kui 4 nädalat tagasi ja kestis mitte rohkem kui 1 päev. Ülesannet öeldi emadele alles kohapeal, et nad ei valmistaks vestlust ette ning et vestlus oleks võimalikult loomulik. Emade ülesandeks oli valida üks teatud sündmus, mis ei juhtu rutiinselt/liiga tihti (nt hambapesu, voodisse minek) ja mitte ümberjutustada lugusid mängudest, raamatutest, saadetest jms-st.

Sündmusteks, mida arutada, sobisid hästi näiteks sugulaste ja sõprade külastamine, pidustused, väljaminekud (uuele mänguväljakule, loomaaeda jne). Emasid julgustati rääkima oma lapsega nii, nagu nad seda tavaliselt teevad. Ajaline piirang vestlusel puudus. Ema ja lapse vestlust salvestati diktofoniga. Pärast diktofoni sisselülitamist uurija lahkus toast, kus vestlust läbi viidi, kuni ema kutsus uurija tagasi. Ruumi tagasi tulles uurija lülitas diktofoni välja ning palus emadel täita Autonomia ja Seotuse küsimustikku. Küsimustiku täitmise aeg samuti polnud piiratud.

Autonomia ja Seotuse küsimustik (Keller, 2007) – emad täidavad küsimustiku, millega uuritakse nende väärtusorientatsiooni (vt ka Tõugu jt. 2011) st kas emad on rohkem orienteeritud autonoomiale või seotusele.

Eetika

Lasteaedade juhatajatelt küsiti eelnevalt luba nende lasteaias uuringu läbiviimise osas. Kui lasteaed oli koostöökis valmis, siis jagati emadele nõusolekulehti, millega nad kinnitasid, et nad on nõus osalema uuringus. Osalemine oli emade ja laste jaoks vabatahtlik. Emadel ja lastel oli õigus igal hetkel oma uuringus osalemisest loobuda. Lastele ja emadele tagati uurija (s.t. töö autori) poolt täielik anonüümsus ja isikuandmete konfidentsiaalsus.

Kodeerimine

Kodeerimisel lähtuti Tulviste ja tema kolleegide (2015) artiklis kirjeldatud kodeerimise süsteemist, mis on välja töötatud Osnabruck'i Ülikoolis (Schröder et al, 2011) ja mis osaliselt põhineb Wang'i uurimustel (Han et al, 1998; Wang & Fivush, 2005).

Kodeerimise kategooriad on üksteist välistavad ja kodeerimissüsteem on ammendav ning keskendub järgnevatel kuuel kategoorial:

1. Laps (Child): ema ja lapse subjekt-verb konstruktsioon, kus räägitakse lapsest kui subjektist. See hõlmab juhtumeid, kus laps on kogejaks, nt „*Sa said selle toreda kingi*“ ja laps kui tegutseja nt „*Sa tegid minu jaoks lumepalle*“
2. Koostoimimine (Co-agency): ema ja lapse subjekt-verb konstruktsioon viidates lapsele koos kellegi teise kui subjektiga, nt „*Pärast me sõime suures ruumis*“
3. Ema (Mother): ema ja lapse viitamine emale kui subjektile, nt „*Ja siis emme ostis*“

patareisid, mis sinna käivad“

4. Mitte-sotsiaalne sisu (Non-social content): subjekt-verb konstruktsioon, mis kirjeldab situatsioonilist konteksti isikut mainimata, st viidatakse materiaalsele objektidele ja üldinformatsioonile, nt „*See oli Hello Kitty kook*“
5. Sotsiaalne sisu (Social content): ema ja lapse subjekt-verb konstruktsioon, mis viitab teistele inimestele kui subjektidele, nt „*Kes tuli meid külastama?*“
6. Muu (Rest): lausungid, mis ei kuulu ühegi teise kategooria alla

Eelpool nimetatud sisu kategooriad omakorda jagatakse :

Tegevused ja väline käitumine (actions and external behaviour) nt „*Sa sõid väga palju kommi*“

Vaimsed seisundid (mental states) nagu kavatsused, tunded, mõtted, eelistused nt „*Sa ei tahtnud mänguväljakule tagasi minna*“

Füüsilised või muud omadused (physical or other characteristics) nt „*Mis sul seljas oli?*“

Minevikusündmuse meenutusvestluste pikkust mõõdeti kodeeritud ühikute arvu, mitte sõnade koondarvu järgi.

Kõiki venekeelsete laste vestlusi kodeeriti töö autori poolt. Kodeerimissüsteemi reliaabluse kontrollimiseks kodeeriti 20% vestlustest ka kahe teise kodeerija poolt. Reliaablus oli kõrge, sest hindajate kodeerimiste kokkulangevus jäi vahemikku 80-100%. Kodeerijatevahelisi erimeelsusi lahendati arutelude käigus.

Tulemused

Esimeseks hüpoteesiks oli, et vene laste ja emade meenutusvestlused on võrreldes eesti laste ja emadega pikemad lausungite poolest ning sisaldavad rohkem sotsiaalset sisu. Selleks, et võrrelda kahe grupi keskmisi tulemusi ning kontrollida erinevuste statistilist olulisust, kasutati dispersioonianalüüsi. Esmalt kontrolliti andmete normaaljaotust ja lineaarsust. Väiksemate valimite jaoks sobivama Shapiro-Wilks'i testi põhjal tehti järeldus, et vene emade ja laste ning eesti emade ja laste valimite andmed on jaotatud normaaljaotuslikult ja saab kasutada dispersioonianalüüsi. Andmete lineaarsust kontrolliti graafikute järgi.

Eesti ja vene emade ja laste meenutusvestluste pikkuse erinevus kajastub meenutusvestluste jooksul öeldud lausungite arvude võrdlemisel. Selleks, et antud hüpoteesi kontrollida, analüüsiti andmeid dispersioonianalüüsiga (ANOVA) rahvuse lõikes eraldi. Esmalt analüüsiti vene ja eesti lapsi eraldi ning siis vene ja eesti emasid eraldi. Analüüside käigus selgus, et vene laste lausungite arvu keskmine (st pikkus) on $M = 19,15$ ($SD = 10,40$) ja eesti laste keskmine on $M = 14,96$ ($SD = 5,38$) ning $F(1,37) = 2,53$, $p = 0,12$. Vene emade lausungite arvu keskmine on $M = 39,84$ ja eesti emade keskmine on $M = 33,06$ ning $F(1,37) = 1,31$, $p = 0,26$. Analüüside käigus tuli välja, et statistiliselt olulist erinevust laste ja emade meenutusvestluste pikkuses ei olnud. Esimese hüpoteesi teine osa oli, et vene laste ja emade meenutusvestlused sisaldavad rohkem sotsiaalset sisu võrreldes eesti laste ja emadega. Selleks, et kontrollida esimese hüpoteesi teist osa ning samaaegselt ka teist hüpoteesi, tehti kaks mitmemõõtmelist dispersioonianalüüsi (MANOVA) – esimene lastega ja teine emadega, kus võeti arvesse kõiki meenutusvestluste sisu kategooriaid. Emade ja laste keskmised eri kategooriates rahvuste lõikes on esitatud tabelis 1. Emade sotsiaalse sisu analüüsist tuli välja, et erinevus rahvuse lõikes ei ole statistiliselt oluline ($F(1,37) = 0,49$; $p = 0,48$). Laste sotsiaalse sisu analüüsist tuli samuti välja, et erinevus rahvuse lõikes ei ole statistiliselt oluline ($F(1,37) = 0,15$; $p = 0,69$). Saadud tulemused ei kinnita esimest hüpoteesi.

Tabelist 1. on näha, et vene lapsed räägivad keskmiselt kõige rohkem muust $M = 4,89$, seejärel mitte-sotsiaalsest sisust $M = 4,57$, järgmisena iseendast $M = 3,94$, seejärel koostoimimisest kellegiga $M = 2,94$ ja siis sotsiaalsest sisust $M = 2,63$ ning emast $M = 0,15$.

Eesti lapsed räägivad keskmiselt kõige rohkem mitte-sotsiaalsest sisust $M = 5,72$, seejärel iseendast $M = 2,95$, järgmisena sotsiaalsest sisust $M = 2,93$, järgmisena koostoimimisest kellegiga $M = 1,60$ ja siis muust $M = 1,41$ ja emast $M = 0,33$.

Vene emad räägivad keskmiselt kõige rohkem muust $M = 11.7$, seejärel lapsest $M = 8,47$, järgmisena lapse koostoimest kellegiga $M = 7,89$, seejärel mitte-sotsiaalsest sisust $M = 5,89$ ja sotsiaalsest sisust $M = 5,15$ ning iseendast (ehk emast) $M = 0,63$.

Eesti emad räägivad keskmiselt kõige rohkem lapsest $M = 7,66$, seejärel mitte-sotsiaalsest sisust $M = 7,04$, järgmisena võrdselt sotsiaalsest sisust $M = 6,35$ ja lapse koostoimimisest kellegiga $M = 6,35$, seejärel muust $M = 5,05$ ja iseendast $M = 0,60$.

Oluline ja tähelepanuväärne statistiline erinevus tuli nii vene laste ja eesti laste vahel ($F(1, 37) = 22,22$; $p = 0.00$) kui ka vene emade ja eesti emade vahel ($F(1,37) = 14,57$; $p = 0,00$) vaid kategoorias „muu“. Teiste kategooriate omavahelised erinevused nii emadel kui lastel ei olnud statistiliselt olulised ($p > 0,05$).

Töö teiseks hüpoteesiks oli, et eesti lapsed räägivad iseendast rohkem ning eesti emad räägivad lapsest rohkem võrreldes vene laste ja emadega. Esimesest laste analüüsist tuli välja, et erinevus ei ole statistiliselt oluline ($F(1,37) = 1,04$; $p = 0,31$). Teisest emade analüüsist tuli samuti välja, et rahvuste vaheline erinevus ei ole statistiliselt oluline ($F(1,37) = 0,35$; $p = 0,55$). Analüüside käigus saadud tulemused ei kinnita teist hüpoteesi.

Tabel 1. Vene ning eesti emade ja laste kõikide kategooriate keskmised, standardhälbed, min ja max.(vene N=19, eesti N=20)

Kategooria	Emad				Lapsed			
	Keskmine	SD	Min	Max	Keskmine	SD	Min	Max
Vene								
Laps	8.47	4.12	2.00	16.00	3.94	3.95	0.00	14.00
Koostoimimine	7.89	7.07	0.00	26.00	2.94	6.11	0.00	27.00
Ema	0.63	0.89	0.00	3.00	0.15	0.50	0.00	2.00
Mitte-sotsiaalne sisu	5.89	6.24	0.00	22.00	4.57	5.32	0.00	19.00
Sotsiaalne sisu	5.15	4.15	0.00	15.00	2.63	2.43	0.00	7.00
Muu	11.70	7.50	2.00	33.00	4.89	3.10	0.00	13.00
Vaimne sisu	2.52	2.03	0.00	6.00	0.57	0.69	0.00	2.00
Tegevus	16.21	9.01	2.00	39.00	7.63	8.28	0.00	32.00
Eesti								
Laps	7.66	4.27	0.50	18.00	2.95	1.80	0.50	6.50
Koostoime	6.35	4.92	0.00	22.00	1.60	1.25	0.00	5.00
Ema	0.60	0.96	0.00	3.00	0.33	0.49	0.00	1.50
Mitte-sotsiaalne sisu	7.04	5.40	2.33	27.00	5.72	2.55	1.00	11.00
Sotsiaalne sisu	6.35	6.21	0.00	29.50	2.93	2.31	0.00	7.50
Muu	5.05	2.38	0.50	9.50	1.41	1.08	0.00	4.50
Vaimne sisu	2.41	1.82	0.00	6.50	0.83	1.22	0.00	4.50
Tegevus	11.38	6.47	3.00	30.00	2.10	1.24	0.50	4.50

Selle töö kolmas hüpotees oli, et vene emad on rohkem seotusele orienteeritud võrreldes eesti emadega ja eesti valimi vestlused sisaldavad rohkem vaimset sisu võrreldes vene valimiga.

Järgmiseks uuriti, kas on erinevusi vene ja eesti emade väärtusorientatsioonis. Vene emade keskmine antud hinnang autonoomiale oli $M = 3,39$ ($SD = 0,25$; $Min = 3,00$; $Max = 3,88$) ja eesti emade $M = 3,50$ ($SD = 0,20$; $Min = 3,12$; $Max = 3,87$). Vene emade keskmine antud hinnang seotusele oli $M = 3,05$ ($SD = 0,48$; $Min = 2,22$; $Max = 4,00$) ja eesti emade $M = 2,55$ ($SD = 0,46$; $Min = 1,66$; $Max = 3,44$). MANOVA analüüsist selgus, et vene ja eesti emade vahel on olulisi kultuurilisi erinevusi väärtusorientatsioonis. Eesti ja vene emade vaheline erinevus autonoomias oli statistiliselt ebaoluline ($p > 0,05$) ja seotuses oli statistiliselt oluline ($p = 0,00$). Saades neid tulemusi hakkas huvitama, kas emade seotusorientatsioon seostub vestluste sisukategooriatega. Selleks tehti kaks korrelatsioonianalüüsi rahvuse lõikes eraldi. Eesti emade analüüsist selgus, et seotus ei olnud oluliselt seotud ühegi sisukategooriaga ($p > 0,05$). Vene emade analüüsist tuli välja päris suur korrelatsioon seotuse ja sotsiaalse sisu vahel ($p = 0,00$, $r = 0,69$). Selleks, et teada saada, kas on erinevusi vaimse sisu ning lisaks ka tegevustele suunatud sisu osakaalus vene ja eesti valimi meenutusvestlustes, tehti kaks MANOVA analüüsi – esimeses vaadati emade erinevusi ja teises laste erinevusi rahvuse lõikes eraldi. Tabelis 1. on esitatud vene ja eesti emade ning laste vaimse sisu ning tegevustele suunatud sisu keskmised. Vene ja eesti emade vaimse sisu ning tegevustele suunatud sisu analüüsi puhul oli $p > 0,05$, millest järeldub, et vene ja eesti emade erinevus vaimse sisu ja tegevustele suunatud sisu osakaalus meenutusvestlustes on statistiliselt ebaoluline. Vene ja eesti laste vaimse sisu ja tegevustele suunatud sisu analüüs oli Wilks'i $\lambda = 0,80$, $F(2,36) = 4,41$, $p = 0,01$, mis näitas, et laste vahel on olemas oluline statistiline erinevus. Eesti ja vene laste erinevus vaimses sisus oli statistiliselt ebaoluline ($p > 0,05$) ning tegevustele suunatud sisus statistiliselt oluline ($p = 0,00$). Saadud tulemustest omakorda järeldub, et kolmanda hüpoteesi esimene pool sai kinnitust ja teine pool mitte.

Arutelu ja järeldused

Käesolevas uurimistöös püüti leida vastust küsimusele, kas ja mille poolest erinevad 4-aastaste vene ja eesti emade ja laste meenutusvestlused üksteisest.

Selle uurimistöö üks huvitav tulemus oli see, et uuringus osalenud vene emade ja laste meenutusvestlused ei olnud pikemad kui eesti emade ja laste meenutusvestlused. Kuigi paljudes varasemates uurimistöodes rõhutati vene rahvuse jutukust (Kivik, 1998) ning suuremat emotsionaalsust võrreldes eestlastega (Mizera et al., 2013). Peale selle eestlasi peetakse stereotüüpselt vaikivateks ja vaoshoitud rahvaks mitte ainult teiste rahvuste poolt, vaid ka eestlaste enda poolt (Mizera et al., 2013), seega ootuspärane oli, et eesti valimi meenutusvestluste pikkus on lühem võrreldes vene valimiga.

Tähelepanuväärsed tulemused on, et eesti lapsed rääkisid kõige rohkem mitte-sotsiaalsest sisust, siis iseendast, sotsiaalsest sisust, koostoimimisest ja kõige vähem muust ning emast. Vene lapsed rääkisid kõige rohkem muust, siis mitte-sotsiaalsest sisust, iseendast, koostoimimisest ja kõige vähem sotsiaalsest sisust ja koostoimest. Saadud tulemused ei ole kooskõlas Neborjakina (2016) poolt läbiviidud uuringuga. Eesti emad rääkisid kõige rohkem lapsest, siis mitte-sotsiaalsest sisust, võrdselt sotsiaalsest sisust ja koostoimimisest ning kõige vähem muust ja iseendast. Vene emad rääkisid kõige rohkem muust, lapsest, siis koostoimimisest, mitte-sotsiaalsest sisust ja kõige vähem sotsiaalsest sisust ja iseendast. Kuna eesti kultuuri loetakse pigem individualistlikuks, siis oli ootuspärane, et lapsed räägivad palju iseendast, kuid lapsed rääkisid ka palju sotsiaalsest sisust ja koostoimimisest, mis on iseloomulik pigem kollektivistlikule kultuurile, mille üheks esindajaks loetakse vene kultuuri. Vene lapsed omakorda rääkisid samuti palju iseendast, mis on omakorda omane individualistlikule kultuurile ja oodatust vähem koostoimimisest ja sotsiaalsest sisust, kuigi kollektivistliku kultuuri üheks põhiomaduseks loetakse lähedustunnet oma oluliste teistega ja sotsiaalset toetust. Emade puhul on erinevusi vähem, kuid see on ka arusaadav, sest emad pigem utsitasid last rääkima, andsid vihjeid ja esitasid küsimusi ning seega emad rääkisidki palju lapsest ja vähe iseendast, sest oli oluline, et laps räägiks ise rohkem ning sellest, mida just tema tegi ja koges. Kindlasti on selliste tulemuste üheks põhjuseks globaliseerumine ja läänekultuuri suurem orienteeritus individualismile ja autonoomiale, kuigi tänapäeval järjest rohkem hakatakse tähtsustama kollektivistlikule kultuurile omaseid väärtusi ja seotust teiste inimestega. Peale selle Triandis oma kollegidega (1993) märkis, et kultuur ei saa puhtalt olla kas individualistlik või kollektivistlik, vaid igas kultuuris on midagi mõlemast. Oluline ja üllatav

erinevus tuli vene emadel ja lastel ning eesti emadel ja lastel vaid kategoorias „muu“. See erinevus võib tuleneda sellest, et vene emad utsitasid lapsi rohkem võrreldes eesti emadega ning nende suhtlusstiil oli kontrollivam ning last ohjes hoidvam. Vestluste käigus vene emad pidevalt täiendasid ja parandasid last, esitasid küsimusi ning andsid vihjeid. Vene emade seas oli palju üksikasjaliku suhtlusstiiliga emasid, kes jätkasid lapse küsitlemisega ka siis, kui laps ise enam midagi meelde tuletada ei suutnud (Nelson & Fivush, 2004). Sellest kõigest järeldub, et esimene ja teine hüpoteesid ei saanud kinnitust.

Analüüsides selgus, et vene emad on rohkem seotusele orienteeritud võrreldes eesti emadega ning seotus on tugevalt seotud meenutusvestluste sotsiaalse sisuga. Sellise tulemuse põhjuseks võib olla see, et vaatamata Eesti suuremale individualismi orientatsioonile, paljud venelased hindavad rohkem kollektivistlikule kultuurile omaseid väärtusi nagu nt lähedustunne oma sõprade ja kolleegidega (Triandis, 1990), vastastikune sõltuvus, konformsus ja grupikuuluvus (Greenfield, Keller, Fuligni & Maynard, 2003). See on seotud ka venelaste iseloomuga – arvatakse, et nad on sõbralikumad, seltskondlikumad ja avatumad võrreldes eestlastega (Mizera et al., 2013).

Vene ja eesti emade väärtusorientatsioonide uuringust tuli välja, et vene emad on rohkem seotusele orienteeritud võrreldes eesti emadega. Analüüsides selgus, et vene emade orientatsioon seotusele on tugevalt seotud meenutusvestluste sotsiaalse sisuga. Sellest võib järeldada, et vene emad siiski jätkuvalt rohkem väärtustavad kollektivistlikule kultuurile omaseid väärtusi ja omadusi vaatamata sellele, et Eesti on tänapäeval rohkem orienteeritud individualismile. Kuna sotsiaalse sisu puhul viidatakse teistele inimestele ning kollektivistlikud kultuurid tähtsustavad lähedustunnet oma sõprade ja kolleegidega, sotsiaalset toetust (Triandis 1990, 1995), grupikuuluvust, konformsust, vastastikkust sõltuvust (Greenfield, Keller, Fuligni & Maynard, 2003), viisakust, kuulekust, vanemate ja vanurite austamist (Tulviste et al., 2012), siis on igati arusaadav, miks vene emade orientatsioon seotusele on tugevalt seotud just sotsiaalse sisuga. Saadud tulemust toetavad ka Tulviste ja tema kolleegide (2012) uuring – Eestis elavad vene emad soovisid, et nende laps oleks hea, sõbralik ja abivalmis; need omadused samuti rõhutavad konformsuse ja sotsiaalse toetuse tähtsust. Ida kultuuridest (millest üks on vene kultuur) pärit emad paigutavad last meenutusvestlustes rohkem ühiskondlikku konteksti (Leichtman, Wang & Pillemer, 2003), mis samuti toetab antud töös saadud tulemust. Huvitav tulemus oli, et autonoomias eesti ja vene emade vahel ei olnud statistiliselt olulist erinevust st, et antud tulemuste puhul ei saa öelda, et eesti emad on oma väärtustes rohkem orienteeritud autonoomiale võrreldes vene emadega, kuigi tänapäeval peetakse Eestit pigem individualistliku

kultuuri esindajaks. Võib arvata, et eesti emadel on autonoomia-seotuse orientatsioon (Kagitçibaşı, 2005), mille korral tähtsustatakse nii autonoomiaga kui ka seotusega seotud omadusi ja väärtusi. Seda oletust toetab Tulviste ja tema kolleegide (2007) poolt varasemalt läbiviidud uuringu tulemused, millest selgus, et eesti koolieelikute vanemad eelistavad autonoomia-seotuse mustrit. Ootuspärane oli, et eesti valimi vestlused sisaldavad rohkem vaimset sisu võrreldes vene valimiga. Selline ootus tulenes sellest, et meenutusvestluste käigus keskendusid rootsi, saksa kui ka eesti emad rohkem mitte- sotsiaalsele kontekstiel ja vaimsetele seisunditele võrreldes Kameruni emadega (Tulviste et al., 2015), kes on kollektivistliku kultuuri esindajad sarnaselt vene emadele. Kuid statistiliselt olulist erinevust vaimses sisus ei avaldunud ei vene ja eesti emade kui ka vene ja eesti laste vahel. Sellest järeldub, et kolmas hüpotees leidis kinnitust vaid osaliselt. Vene ja eesti laste vaheline erinevus vaimses sisus ei olnud statistiliselt oluline sarnaselt emadele, kuid huvitav, et laste vahel ilmnis oluline erinevus tegevustele suunatud sisus. Vene ja eesti laste vaheline erinevus tegevustele suunatud sisus võib olla seotud laste arenguga ja varajaste keeleoskustega – võib arvata, et vene lapsed hakkavad varem rääkima võrreldes eesti lastega, sest paljude uuringute järgi on vene rahvas jutukam, avatum, sõbralikum ja rohkem seotusele orienteeritud. Võib arvata, et need omadused soodustavad lapse varajast keeleoskust. Seega edaspidi oleks vaja lisaks ka laste keelelisi võimeid otseselt uurida.

Käesolevas töös leidsid kinnitust väga vähesed hüpoteesid. Tulemustest selgus, et vene ja eesti emade ning vene ja eesti laste meenutusvestlused ei ole nii erinevad, nagu oli arvata. Saadud tulemused võivad tuleneda sellest, et valim oli väike ning valimid olid üksteisega väga sarnased – mõlemad elavad eesti kultuuriruumis, laste vanus oli fikseeritud ning emade vanuse vahel ei olnud statistilist erinevust. Statistiliselt oluline erinevus tuli vaid emade haridusaastates. Edaspidi oleks vaja uurida, kuivõrd emade haritus mõjutab meenutusvestlusi. Vene lapsed ja emad olid kõik pärit Tallinnast, Tartust ja Pärnust, mis on Eesti suurimad ja arenenumad linnad ning võib arvata, et ka sellepärast valimite vahel oli oodatust vähem erinevusi. Edaspidi oleks mõistlik katseisikute arvu valimis suurendada ning leida vene lapsi ja emasid ka Eesti väiksematest linnadest ning Ida-Virumaalt, kus arvatavasti venelased on sarnasemad Venemaa venelastega. Üheks põhjuseks, miks valimite vahel oli vähe erinevusi võib olla mõlema kultuurigrupi Nõukogude Liiduga seotud minevik (Tulviste et al., 2012), millest tulenevalt nii vene kui ka eesti emad väärtustavad ka kollektivistlikule kultuurile omaseid omadusi. Kuna uuringus osalenud vene emad elavad Eestis, siis on nad oma väärtusi kohandanud vastavalt eesti ühiskonnale ning arendavad lapses neid omadusi, mis on vajalikud selleks, et olla edukas tuleviku Eestis (Tulviste et al., 2012). Paljud lapsed vene valimist käisid sellistes vene

lasteaedades, kus käivad lisaks vene lastele ka eesti lapsed ning mõned lapsed käisid ka segarühmas (st ühes rühmas on nii vene kui ka eesti lapsi). Järelikult paljudel vene lastel on pidev interaktsioon eesti lastega ja vastupidi, mille tagajärjel lapsed muutuvad üksteisega sarnasemaks. Tänapäeva Eesti vene lasteaedades pööratakse suurt tähelepanu eesti tähtpäevadele ja traditsioonidele ning eesti keelele. Ka täiesti vene lasteaiarühmades juba varakult alustatakse eesti keele õppega. Tänapäeval Eesti ühiskond väga toetab seda, et Eestis elavad vene lapsed oskaksid eesti keelt, saaksid head haridust, oleksid edukad tuleviku Eestis ning toimiksid ühiskonna täisväärtusliku osana. Kõigest sellest tulenevalt muutuvad Eestis elavad eestlased ja venelased järjest sarnasemaks.

Viited

- Fivush R. (2001). Owing experience: The development of subjective perspective in autobiographical memory. C. Moore & K. Lemmon (toim), *The self in time: Developmental perspectives* (pp. 35–52). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Fivush R. & Nelson K. (2004). Culture and Language in the Emergence of Autobiographical Memory. *Psychological Science*, vol. 15, No. 9, pp. 573-57.
- Greenfield P. M., Keller H., Fuligni A. & Maynard A. (2003). Cultural development through universal developmental tasks. *Annual Review of Psychology*, 54, pp. 1–23.
- Haden C. A., Ornstein P. A., Eckerman C. O. & Didow S. M. (2001). Mother-Child Conversational Interactions as Events Unfold: Linkages to Subsequent Remembering. *Child Development*, 72 (4), pp. 1016-1031.
- Han J. J., Leichtman M. D & Wang Q. (1998). Autobiographical memory in Korean, Chinese, and American children. *Developmental Psychology* 34(4), pp. 701– 713.
- Harley K., & Reese E. (1999). Origins of autobiographical memory. *Developmental Psychology*, 35, pp. 1338–1348.
- Hudson J. A. & Shapiro L. (1991). Effects of task and topic on children's narratives. A. McCabe & C. Peterson (toim), *New directions in developing narrative structure* (pp. 89–136). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Kagitçibasi Ç. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36, pp. 403–422.
- Kagitçibasi Ç. (1996). *Family and human development across cultures*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kants L. & Realo A. (1999). Meta-Level Collectivism in Estonia and Finland. *TRAMES: A Journal of the Humanities and Social Sciences*. No ½, vol 3 (53/48) , pp. 3-18.

Keller H. (2007). *Cultures of infancy*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Kelly K. R. & Bailey A. L. (2013). Becoming independent storytellers: Modeling children's development of narrative macrostructure. *First Language*, 33, pp. 68–88.

Killen M. & Wainryb C. (2000). Independence and interdependence in diverse cultural contexts. In S. Harkness, C.

Kivik P.-K. (1998). What silence says: Communicative style and identity. *Trames*, 2(52/47), pp. 66–90.

Lau S., Lew W. J. F., Hau K. T., Cheung P. C. & Berndt T. J. (1990). Relations among perceived parental control, warmth, indulgence, and family harmony of Chinese in Mainland China. *Developmental Psychology*, 26, 674-677.

Leichtman M., Wang Q. & Pillemer D.P. (2003). R. Fivush & C.A. Haden (toim), *Autobiographical memory and the construction of a narrative self: Developmental and cultural perspectives* (pp. 73–98). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Mizera L., Tulviste T., Konstabel K. & Lausa E. (2013). Silent and slow Estonians, emotional and fast Russians: A comparative study of communication stereotypes in two neighboring countries. *Communication Quarterly*, Vol. 61(3), 268-283.

Neborjakina T. (2016). Kultuurilised ja soolised erinevused koolieelsete eesti ja vene laste meenutusvestlustes. *Uurimistö*.

Nelson K. & Fivush R. (2000). Socialization of memory. *Oxford handbook of memory*, (pp. 283–295). New York: Oxford University Press.

Nelson K., & Fivush R. (2004). The emergence of autobiographical memory: A social cultural developmental theory. *Psychological Review*, 111(2), pp. 486–511.

Peterson, C. & McCabe A. (1982). *Developmental psycholinguistics: Three ways of looking at a narrative*. New York: Plenum Press.

- Realo A. & Allik, J. (1999). A cross-cultural study of collectivism: A comparison of American, Estonian, and Russian students. *Journal of Social Psychology*, 139, pp. 133–142.
- Rogers C.R. (1961). *On becoming a person: a therapist's view of psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rosenthal M. K. & Roer-Strier D. (2001). Cultural differences in mothers' developmental goals and ethnotheories. *International Journal of Psychology*, 36, pp. 20–31.
- Ross M., Wang Q., (2010). Why we remember and what we remember: Culture and autobiographical memory. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), pp. 401–409.
- Schröder L., Keller H., Tõugu P., Tulviste T., Lenk M., Schwarzer S., Rübelling H. & De Geer, B. (2011). Culture specific expressions of preschoolers emerging self: Narrative and iconic representations. *Journal of Cognitive Education and Psychology*, 10, pp. 77–95.
- Triandis H. C. (1990). Cross-cultural studies of individualism and collectivism. Nebraska symposium of motivation. J. J. Berman, ed. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, pp. 41-133.
- Triandis H. C. (1995). *Individualism and collectivism*. Boulder, CO: Westview Press.
- Triandis H. C. , McCusker C., Betancourt H., Iwao S., Leung K., Salazar J. M., Setiadi B., Sihna J. B., Touzard H. & Zaleski Z. (1993). An etic-emic analysis of individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, pp. 118-128.
- Tulving E. (2002). Episodic memory: From mind to brain. *Annual Review of Psychology*, vol. 53, pp. 1–25.
- Tulviste T., Mizera L. & De Geer B. (2012). Socialization Values in Stable and Changing Societies: A Comparative Study of Estonian, Swedish, and Russian Estonian Mothers. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43 (3), pp. 480-497.
- Tulviste T., Mizera L., De Geer B. & Tryggvason M.-T. (2003). A comparison of Estonian, Swedish, and Finnish mothers' controlling attitudes and behavior. *International Journal of Psychology*, 38, pp. 11–18.

Tulviste T., Mizera L., De Geer B. & Tryggvason M.-T. (2007). Child-rearing goals of Estonian, Finnish, and Swedish mothers. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48, pp. 487–497.

Tulviste T., Tõugu P., Schröder L., Keller H., De Geer B. (2015). Children's and mothers' contribution to joint reminiscing in different sociocultural contexts: who speaks and what is said. *Infant and Child Development* 25, pp. 43-63.

Tõugu P., Tulviste T., Schröder L., Keller H., De Geer B. (2011). Socialization of past event talk: Cultural differences in maternal elaborative reminiscing. *Cognitive Development*, 26, pp. 142–154.

Wang Q., Doan S. & Song Q. (2010). Talking about internal states in mother–child reminiscing influences children's self-representations: A cross-cultural study. *Cognitive Development*, 25, pp. 380–393.

Wang Q. & Fivush R. (2005). Mother–child conversations of emotionally salient events: Exploring the functions of emotional reminiscing in European American and Chinese families. *Social Development*, 14(3), pp. 473–495.

Welch-Ross, M. (2001). Personalizing the temporally extended self: Evaluative self-awareness and the development of autobiographical memory. C. Moore & K. Lemmon (toim), *The self in time: Developmental perspectives* (pp. 97–120). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Alina-Annely Strokin